

КИБЕР ЖИНОЯТЛАРНИ КЕЛТИРИБ ЧИҚАРУВЧИ САБАБ ВА ШАРОИТЛАРНИНГ ТАҲЛИЛИ

Юсунов Джасур Хикматович

ИИБ Академияси мустақил изланувчиси.

Таянч тушунчалар: кибер, тажовуз, жиноят, жабрланувчи, ҳуқуқий тарғибот, виктимоген омиллар, ахборот технологиялари, компьютер жинояти, латент жиноятлар, ижтимоий тармоқлар, онлайн-банк хизмати, электрон савдо.

Аннотация. Мақолада кибер жиноятлар бўйича содир этилган жиноятларни келтириб чиқарувчи сабаб ва шароитлар, унинг ижтимоий хавфи, фуқароларнинг ундан жабрланиши олдини олиш масалалари юзасидан баъзи фикр ва мулоҳазалар билдирилган.

АНАЛИЗ ПРИЧИН И УСЛОВИЙ, ПРИВОДЯЩИХ К КИБЕРПРЕСТУПЛЕНИЯМ

Основные понятия. киберпреступность, агрессия, преступление, жертва, юридическая защита, факторы, способствующие виктимизации, информационные технологии, компьютерные преступления, скрытые преступления, социальные сети, онлайн-банкинг, электронная коммерция.

Аннотация. В статье представлены некоторые соображения и наблюдения о причинах и условиях, приводящих к киберпреступности, ее социальной опасности и способах предотвращения того, чтобы граждане стали ее жертвами.

ANALYSIS OF THE CAUSES AND CONDITIONS THAT LEAD TO CYBER CRIMES

Key words. cyber, aggression, crime, victim, legal advocacy, victimogenic factors, information technology, computer crime, latent crimes, social networks, online banking, e-commerce.

Annotation. The article presents some thoughts and comments on the causes and conditions that lead to cybercrime, its social danger, and the prevention of citizens from being victims of it.

Шахсинг ахборот хавфсизлигига тажовуз қилувчи жиноятларни ўрганиш масаласи ҳақиқатан ҳам Ўзбекистоннинг миллий криминологик илмида, шунингдек МДХ мамлакатларида етарлича тадқиқ этилмаган соҳалардан бири

хисобланади. Бунинг асосий сабаблари шундаки, ахборот технологиялари жуда тез суръатларда ривожланмоқда, бу эса қонунчилик базаси ва ҳуқуқни қўллаш амалиётининг унга мос равишда ўзгаришлар киритиб боришини орқада қолдирмоқда.

Ахборот хавфсизлиги соҳасидаги жиноятлар кўп ҳолларда алоҳида мустақил йўналиш сифатида эмас, балки бошқа турдаги жиноятлар контекстида ўрганилади. Бу эса ушбу соҳанинг тўлиқ тушунилишини чеклаб қўяди. Криминологик назарияда шахснинг ахборот хавфсизлигига таҳдид солувчи жиноятларнинг моҳиятини аниқлаш борасида турли қарашлар мавжуд. Бу борадаги асосий муаммолардан бири — илмий тадқиқотларнинг етарлича эмаслиги ҳисобланади. Ахборот хавфсизлиги билан боғлиқ жиноятларнинг криминологик тавсифига оид масалалар илмий адабиётларда кам ёритилган, ва бу ҳолат профилактик ва ҳуқуқни қўллаш чора-тадбирларини ривожлантиришни қийинлаштиради.

Шунингдек, ахборот хавфсизлиги соҳасидаги жиноятлар мавзуси юридик ОТМлар учун мўлжалланган криминология дарсликлариди ҳам етарли даражада акс этмаган. Бу эса ушбу соҳадаги жиноятчилик вазиятини чуқур англай оладиган мутахассисларни тайёрлашни қийинлаштиради.

Амалиётда эса, бу турдаги жиноятлар бошқа жиноятлар билан бирлаштирилиб, одатда фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқларига қарши жиноятлар сифатида кўрилади. Бундай ёндашув ушбу ҳуқуқбузарликларнинг ўзига хос жиҳатларига етарлича эътибор қаратишга тўсқинлик қилади. Хусусан, В.П. Ревин кибержиноятларнинг жуда юқори ижтимоий хавфлилигини таъкидлайди. Унинг фикрига кўра, бу турдаги жиноятлар шахс, жамият ва давлатнинг энг муҳим манфаатларига тааллуқли бўлиб, шу боисдан алоҳида хавф туғдиради¹.

Бундай жиноятлар автоматлаштирилган ахборот ресурсларини ишлаб чиқиш ва қўллаш, шунингдек маълумотларни тўплаш, қайта ишлаш, сақлаш ва тарқатиш билан боғлиқ жараёнлар билан узвий боғланган² Ушбу таъриф кибержиноятларни фақат шахсий ҳуқуқбузарликлар деб эмас, балки муҳим ахборот инфратузилмалари барқарорлигига таҳдид солувчи ҳолатлар сифатида ҳам қараш зарурлигини таъкидлайди. Бундай ёндашув уларни миллий ва глобал хавфсизликка таҳдид сифатида баҳолаш имконини беради, бу эса қонун чиқарувчилар, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ва халқаро ташкилотлар томонидан кучайтирилган эътиборни талаб қилади.

¹ Ревин В.П. Россия жиноят ҳуқуқи. Умумий қисм: Дарслик. — Москва: Юстицинформ, 2016. — 482 бет.

² Расулев А. К Совершенствование уголовно-правовых и криминологических мер борьбы с преступлениями в сфере информационных технологий и безопасности. -2018 <http://diss.natlib.uz/ru-RU/ResearchWork/OnlineView/43426>.

Бундан ташқари, ахборот технологиялари ва автоматлаштирилган ресурсларга қаратилган эътибор, уларни фақат техник жиҳатдан эмас, балки ҳуқуқий жиҳатдан ҳам ҳимоя қилиш зарурлигини кўрсатади. Шунингдек, ахборот хавфсизлигини таъминлаш бўйича мураккаб ва самарали тизим яратиш учун мултидисциплинар (фанлараро) тадқиқотлар ўтказиш талаб этилади.

Бироқ, “компьютер жинояти” атамаси ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар учун 1990-йиллар бошиданок маълум бўлган бўлса, “кибержиноятчилик”, “ахборот хавфсизлиги”, ва “шахснинг ахборот хавфсизлиги” каби тушунчалар қонунчиликда, илмий адабиётларда ва оммавий нашрларда фақатгина 2000-йиллар бошидан кенг ёйила бошлади.

Ахборотнинг жамият ҳаёти ва миллий хавфсизликни таъминлашдаги реал аҳамияти тўлиқ англаб етилган давр ҳисобланади³. Шахснинг ахборот хавфсизлигига тажовуз қилувчи жиноятлар ҳақиқатан ҳам кўп ҳолларда яширин (латент) хусусиятга эга бўлади. Бу ҳолат бир нечта асосий сабаблар билан боғлиқ. Масалан, шахсий маълумотлари тарқалганини ёки молиявий йўқотишларни яшириши.

Жиноят усулларининг юқори технологик ва мураккаб бўлиши, уларни аниқлашни қийинлаштиради. Қонунчиликда аниқ таърифланган нормаларнинг етарли эмаслиги — баъзи ҳолатлар юридик жиҳатдан жиноят сифатида баҳоланмаслиги мумкин.

Жиноятчилик олами янги технологияларни фаол ўзлаштираётган бир пайтда, кўпгина ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ресурслар, малакали кадрлар ва замонавий воситалар етишмаслиги муаммоси билан тўқнаш келмоқда. Бу эса жиноятчилар билан уларга қарши курашаётган тузилмалар ўртасидаги фарқни кенгайтириб бормоқда ва самарали курашишга тўсиқ бўлмоқда.

Кўп ҳолларда норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар технологияларнинг тез суръатда ривожланишига мослашишга улгурмайди, бу эса кибержиноятларнинг янги шакллари ҳуқуқий жиҳатдан тўғри баҳолашни (квалификация қилишни) қийинлаштиради.

Анъанавий жиноятларни олдини олишга қаратилган кўплаб усуллар юқори технологияларга асосланган жиноятчилик контекстида самарасиз ҳисобланади. Бу эса замонавий таҳдидларга қарши курашиш ва уларни бартараф этиш учун янги профилактика ва муносабат чораларини ишлаб чиқиш ва жорий этиш зарурлигини янада кескинлаштиради. Ушбу омиллар кибержиноятларнинг муҳим қисми ҳуқуқ-тартибот органлари эътиборидан четда қолишига ва

³ Расулев А. К Совершенствование уголовно-правовых и криминологических мер борьбы с преступлениями в сфере информационных технологий и безопасности. -2018 <http://diss.natlib.uz/ru-RU/ResearchWork/OnlineView/43426>.

уларнинг яширинлигини кучайтиришига ёрдам беради. Муаммони ҳал қилиш тизимли ёндашувни талаб қилади: қонунчилик базасини яхшилаш, ҳуқуқ-тартибот органлари ходимларининг малакасини ошириш, техник жиҳозларни модернизация қилиш ва фаол халқаро ҳамкорлик.

Жиноятларнинг криминологик хусусиятларининг муҳим таркибий қисми жиноятчилик детерминантларидир. Компьютер жиноятларини содир этилишига ёрдам берадиган омиллар ҳақида турли хил қарашлар мавжуд бўлса-да, уларнинг сабаблари ва шарт-шароитлари асосан бир қатор асосий омиллар билан боғлиқ эканини ишонч билан айтиш мумкин. Улар орасида сиёсий-ҳуқуқий жиҳатлар, ташкилий-услубий муаммолар, шунингдек, техник жиҳозлар ва таъминот масалалари ажралиб туради. Айнан ушбу соҳалар таҳлили орқали кибержиноятчиликни шакллантирувчи ва асословчи жараёнларни батафсил ўрганиш, шунингдек, унинг олдини олиш учун самарали чораларни ишлаб чиқиш мумкин. Шахснинг ахборот хавфсизлигига тажовуз қилувчи жиноятларнинг криминологик хусусиятларининг асосий жиҳатларини кўриб чиқиш лозим.

Бугунги кунда глобал тармоқ ахборот соҳасидаги давлат сарҳадларини йўқ қилди. 2023 йилги статистика маълумотларига кўра, 5,44 миллиард киши мобил телефонлардан фойдаланади, бу дунё аҳолисининг умумий сонининг 68% ни ташкил қилади. Сўнгги йилда уникал мобил телефон фойдаланувчилари сони 3% дан кўпроқ — 168 миллион янги фойдаланувчига ошди. Бугунги кунда дунёда 5,16 миллиард интернет фойдаланувчиси мавжуд. Бу дунё аҳолисининг 64,4% интернетга уланиш имконига эга эканини англатади. Йил давомида интернет фойдаланувчилари сони 1,9% га ўсди. 2023 йил бошига келиб ижтимоий тармоқлар 4,76 миллиард фойдаланувчига эга бўлиб, бу дунё аҳолисининг умумий сонининг қарийб 60% ни ташкил қилади⁴.

АҚШ аҳолисининг 91,8% интернетга уланган, бу мамлакатни глобал рейтингда атиги 45-ўринга қўяди (эътибор беринг, қуйида келтирилган диаграммада фақат бир қатор йирик иқтисодиётлар учун маълумотлар кўрсатилган)⁵.

Замонавий рақамли фозода маълумотларнинг улкан миқдори тарқалмоқда, бунда фойдаланувчилар уни қидириш учун деярли чекланмаган имкониятларга эга. Интернет ва шу каби платформалар ахборот эркинлигининг янги босқичига айланди, бу ҳар бир шахсга глобал миқёсда маълумот олиш ва тарқатиш имконини беради. Бироқ, бу эркинлик кўпинча оқилона чеклардан чиқиб,

⁴ Расулев А. К. нинг 2018 йилда ёзилган "Совершенствование уголовно-правовых и криминологических мер борьбы с преступлениями в сфере информационных технологий и безопасности" 2018 <http://diss.natlib.uz/ru-RU/ResearchWork/OnlineView/43426>.

⁵ <https://illp.uz/>.

бохаослик ва назорат йўқлигига айланиб қолади. Бу ерда қатъий цензура ёки қўшимча тақиқлар зарурати ҳақида гапирмаяпмиз, лекин интернет хизматларини тақдим этиш тартибини, улардан фойдаланишни, қонунбузарликлар учун жавобгарлик чораларини ва бу билан боғлиқ бошқа жиҳатларни тартибга солувчи махсус норматив ҳужжат зарурлиги очиқ-ойдин кўринади⁶.

Сўнги йилларда ахборот маконининг ривожланиши, компьютер технологиялари ва рақамли алоқа воситаларининг такомиллашуви кундалик ҳаётнинг ажралмас қисмига айланди. Компьютерлаштиришнинг таъсирини ортиқча баҳолаш мумкин эмас, чунки у бизнес, фан ва ижтимоий институтлар каби турли соҳаларда самарадорликни оширишга хизмат қилмоқда. Аслида, ахборот технологиялари инсон фаолиятининг барча жиҳатларини қамраб олган. 1988 йилда интернет тижоратлашган пайтдан бошлаб у жадал суръатларда ривожланиб, глобал рақамли маконга айланди ва турли ахборот манбаларидан фойдаланиш, масофавий ҳамкорлик қилиш ҳамда маълумотлар алмашиш имкониятини яратиб берди.

Интернет жиноят содир этиш учун потенциал муҳитга айланаётганини ҳисобга олган ҳолда (масалан, фирибгарлик, ахборот ўғрилари ва ҳ.к.), бу каби жиноятлар трансмиллий хусусият касб этиши ва бир давлат ҳудудидан ташқарига чиқиши мумкинлигини таъкидлаш жоиз.

Шахснинг ахборот хавфсизлиги объектлари сифатида унинг дунёқараши, ҳаётга бўлган муносабати, қадриятлари, идеаллари ва ижтимоий-шахсий йўналишлари намоён бўлади. Рухий-маънавий ҳаёт соҳаси ахборот-тарғибот таъсири, идеологик босим ва маданий экспансияга нисбатан жуда сезувчан ҳисобланади. Бу, айниқса, мамлакат тараққиётининг ҳозирги босқичи учун хосдир, чунки айнан шу даврда жамият ва давлатда янгича миллий устувор йўналишлар ҳамда идеология шаклланиб бормоқда.

Шахснинг ахборот хавфсизлигига тажовуз қилувчи жиноятларнинг сабаб ва шарт-шароитлари, виқтимологик хусусиятлари ушбу ҳуқуқбузарликларнинг криминалогик тавсифида асосий элементлардан бири сифатида қаралади. Бу омиллар бундай жиноятларнинг келиб чиқишига ёрдам берувчи шарт-шароитларни ва жабрланувчиларнинг хавф остида қолиш эҳтимолини оширадиган хусусиятларни аниқлаш имконини беради:

1. Ижтимоий-иқтисодий омиллар:

- Жамиятнинг ахборот технологияларига боғлиқлиги ортиб бормоқда.
- Киберхавфсизликни молиялаштириш етарли эмас ва тармоқлар ҳимоясиз ҳолда қолмоқда.

⁶ Перспективы правовой политики в области противодействия киберпреступности в Узбекистане — Институт законодательства и правовой политики при Президенте Республики Узбекистан <https://illp.uz/>.

• Мамлакатлар ва минтақалар ўртасида рақамли номуносивлик (digital divide) ортиб бормоқда, бу эса хавфсизлик даражасида дисбаланс юзага келишига олиб келади.

2. Сиёсий-ҳуқуқий омиллар:

• Ҳуқуқий нормаларнинг технологиялар ривожига нисбатан ортда қолаётгани.

• Кибержиноятчиликка қарши кураш соҳасида халқаро консенсус ва ягона стандартларнинг мавжуд эмаслиги.

• Турли давлатларнинг ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлари ўртасида етарли даражада ҳамкорлик ва мувофиқлашувнинг йўқлиги.

3. Техник ва ташкилотчилик сабаблар:

дастурий таъминот ва тармоқ инфратузилмасидаги заифликлар; – фойдаланувчиларнинг рақамли хавфсизлик асослари бўйича етарли билимга эга эмаслиги.

4. Психологик жиҳатлар:

– фойдаланувчиларни алдаш усули сифатида ижтимоий муҳандислик (social engineering);

– онга таъсир ўтказиш усулларида фойдаланиш (фишинг, манипуляциялар).

Шахснинг ахборот хавфсизлигига тажовуз қилувчи жиноятлар жабрланувчиларидаги умумий белгилар:

– одатда, рақамли хавфсизлик асосларини яхши билмайдиган фойдаланувчилар жабрланувчига айланади;

– ижтимоий тармоқлар, онлайн-банк хизматлари ва электрон савдо иловаларидан фаол фойдаланувчи шахслар;

– киберхавфсизликка етарли эътибор қаратмайдиган корхоналар.

Виктимоген омиллар:

– махфий маълумотлар билан ишлашда эътиборсизлик;

– заиф пароллардан фойдаланиш ёки қурилмаларни ҳимоясиз қолдириш;

– шубҳали ҳаволаларни очиш ёки ишончсиз дастурий таъминотни юклаб олиш одати.

Замонавий жамият ахборот технологияларига (АТ) тобора кўпроқ боғлиқ бўлиб бормоқда, жумладан, бизнес, соғлиқни сақлаш, таълим ва молия соҳаларида ҳам.

COVID-19 пандемияси бу боғлиқликни янада кучайтирди, чунки кўплаб ташкилотлар масофавий ишлаш режимига ўтди, натижада киберхужумлар ва ахборот хавфсизлиги таҳдидлари сони ортди. Шундай хатарлар фонда, ахборот тизимларини ҳимоя қилиш жуда муҳим масалага айланди. Бундан ташқари, киберсуғурта ҳам маълумотларни муҳофаза қилишга нисбатан жиддийроқ

ёндашувни рағбатлантиради. Бу суғурта тури ташкилотлардан ахборот хавфсизлиги соҳасидаги стандартлар ва энг яхши амалиётларни жорий этишни талаб қилади. Натижада, бу каби ёндашув келгусида турли киберинцидентлар ва ҳужумлар эҳтимолини камайтиради.

Замонавий жамиятнинг рақамли хизматлардан ортиб бораётган даражадаги боғлиқлиги ташкилотларни тасодифий ёки қасддан содир этилиши мумкин бўлган киберхавфсизлик ҳодисаларининг олдини олиш учун маъмурий ва техник муқобил чора-тадбирларга катта маблағ йўналтиришга мажбур қилмоқда. Шу билан бирга, замонавий киберҳужумлар ва улар сабабли юзага келаётган жиддий оқибатлар киберхавфсизликни бошқаришда фақатгина таваккалчиликни камайтириш чоралари билан чекланиб бўлмаслигини аниқ намоён этди⁷.

Хулоса сифатида таъкидлаш жоизки, юқорида қайд этилган таҳдид ва эҳтиёжлардан келиб чиқиб, ахборот хавфсизлигини таъминлашнинг мақсадли ва самарали механизмларини жорий этиш, жумладан, Ўзбекистонда киберсуғурта тизимларини ишлаб чиқиш ва амалиётга татбиқ этиш долзарб аҳамият касб этмоқда.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.

1. Ревин В.П. Россия жиноят ҳуқуқи. Умумий қисм: Дарслик. — Москва: Юстицинформ, 2016. — 482 бет.
2. Расулев А. К Совершенствование уголовно-правовых и криминологических мер борьбы с преступлениями в сфере информационных технологий и безопасности. -2018 <http://diss.natlib.uz/ru-RU/ResearchWork/OnlineView/43426>.
3. Расулев А. К Совершенствование уголовно-правовых и криминологических мер борьбы с преступлениями в сфере информационных технологий и безопасности. -2018 <http://diss.natlib.uz/ru-RU/ResearchWork/OnlineView/43426>.
4. Расулев А. К. "Совершенствование уголовно-правовых и криминологических мер борьбы с преступлениями в сфере информационных технологий и безопасности" 2018 <http://diss.natlib.uz/ru-RU/ResearchWork/OnlineView/43426>.
5. Перспективы правовой политики в области противодействия киберпреступности в Узбекистане — Институт законодательства и правовой политики при Президенте Республики Узбекистан <https://illp.uz/>.
6. Franke, U.: The cyber insurance market in Sweden. Comput. Secur. 68, 130–144 (2017).
1. Ahmad o'g'li S. M. NOGIRONLIGI BO'LGAN SHAXSLARNING SHAXSIY HUQUQ VA ERKINLIKLARINI TA'MINLASHNING MILLIY

⁷ Franke, U.: The cyber insurance market in Sweden. Comput. Secur. 68, 130–144 (2017)

- МЕХАНИЗМЛАРИ //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2025. – Т. 57. – №. 2. – С. 482-489.
7. Ahmad o'g'li S. M. et al. ИНСОН ХУҚУҚЛАРИ ТУШУНЧАСИНИНГ ПАЙДО БЎЛИШИ ВА ТУРЛАРИ //Modern education and development. – 2025. – Т. 26. – №. 1. – С. 171-176.
8. Чориев М. А. ШАХСИЙ ХУҚУҚ ВА ЭРКИНЛИКЛАРНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШ ТАЖРИБАСИНИНГ ТАРИХИЙ ШАКЛЛАНИШИ //ХАБАРШЫСЫ. – 2022. – Т. 3. – С. 156.
9. Ahmad o'g'li S. M. ИНСОН ХУҚУҚЛАРИ БЎЙИЧА ХАЛҚАРО МЕХАНИЗМЛАР Чориев Махмуджон Аҳмад ўғли.
10. Ahmad o'g'li S. M. ИНСОН ХУҚУҚЛАРИ БЎЙИЧА ХАЛҚАРО МЕХАНИЗМЛАР Чориев Махмуджон Аҳмад ўғли.
11. ЧОРИЕВ М. ШАХСИЙ ХУҚУҚ ВА ЭРКИНЛИКЛАРНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШ БЎЙИЧА ХАЛҚАРО СТАНДАРТЛАР ТАСНИФИ //UNIVERSITETI XAVARLARI, 2022,[1/9] ISSN 2181-7324.
12. Фозилов У. Э. ФУҚАРОЛИК ЖАМИЯТИНИ БАРПО ЭТИШДА ИНСОН ХУҚУҚЛАРИ УМУМЖАҲОН ДЕКЛАРАЦИЯСИНИНГ ХУҚУҚИЙ МАЗМУНИ-МОҲИЯТИ //Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali. – 2022. – Т. 1. – №. 9. – С. 4-8.
13. Фозилов У. Э. Фуқаролик жамиятини шакллантиришнинг ҳуқуқий муаммолари: Юрид. фан. ном. дисс. автореф. – 2009.
14. Ниматов Ш. Н. и др. ЁШЛАР ВА ХОТИН-ҚИЗЛАР ЖИНОЯТЧИЛИГИНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШДА НОРМАТИВ-ХУҚУҚИЙ АСОСЛАР ВА ИЖТИМОЙ ПРОФИЛАКТИКА МЕХАНИЗМЛАРИ //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2025. – Т. 79. – №. 2. – С. 143-157.
15. Ниматов Ш. Н. и др. ИҚТИСОДИЙ ЖИНОЯТЛАРНИ ПРОФИЛАКТИКА ҚИЛИШ: ЎЗБЕКИСТОНДАГИ АМАЛДАГИ ҲОЛАТ ВА ХУҚУҚИЙ МЕХАНИЗМЛАР //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2025. – Т. 55. – №. 1. – С. 229-243.
16. Ниматов Ш. Н. и др. АЁЛЛАР ЎРТАСИДА РЕЦИДИВ ЖИНОЯТЧИЛИК: САБАБЛАР, ТАҲЛИЛ ВА ПРОФИЛАКТИК ЁНДАШУВЛАР //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2025. – Т. 55. – №. 1. – С. 365-379.
17. Ниматов Ш. Н. Вояга етмаганлар ўртасида ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ҳозирги кундаги долзарб масала сифатида //Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies. – 2025. – Т. 2. – №. 1. – С. 136-140.
18. Ниматов Ш. Н. и др. ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРЛАРИНИНГ ВОЯГА ЕТМАГАНЛАРНИ ОММАВИЙ МАДАНИЯТ ТАЪСИРИДАН ҲИМОЯЛАШГА ОИД ЧОРА-ТАДБИРЛАРИ //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2025. – Т. 55. – №. 1. – С. 380-392.
19. Ниматов Ш. Н. и др. ОБОД ВА ХАВФСИЗ МАҲАЛЛА ҲАМДА Е-ЎТМОЎУ ПРОФИЛАКТИКА ТИЗИМИ: АХЛОҚҚА ҚАРШИ ХУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ МЕХАНИЗМЛАРИ

- //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2025. – Т. 57. – №. 2. – С. 450-465.
20. Ниматов Ш. Н. и др. ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРИНИНГ ‘МАҲАЛЛА ЕТТИЛИГИ’ БИЛАН ҲАМКОРЛИК ФАОЛИЯТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ ҲУҚУҚИЙ ВА АМАЛИЙ АСОСЛАРИ //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2025. – Т. 57. – №. 2. – С. 436-449.
21. Ниматов Ш. Н. и др. ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРИНИНГ ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИ ОЛДИНИ ОЛИШДА МАҲАЛЛА ФУҚАРОЛАР ЙИГИНИ РАИСИ БИЛАН ҲАМКОРЛИГИ: ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАР, АМАЛИЙ МЕХАНИЗМЛАР ВА САМАРАДОРЛИК //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2025. – Т. 57. – №. 2. – С. 390-401.
22. Ниматов Ш. Н. и др. НОДАВЛАТ НОТИЖОРАТ ТАШКИЛОТЛАРИ ВА ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРЛАРИ ҲАМКОРЛИГИ: ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАР ВА АМАЛИЙ МЕХАНИЗМЛАР //JOURNAL OF NEW CENTURY INNOVATIONS. – 2025. – Т. 87. – №. 1. – С. 114-122.
23. Маматов Ш. И. Ў. ТОВАРЛАРНИНГ СИФАТИ ВА ХАВФСИЗЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШДА ФУҚАРОЛИК-ҲУҚУҚИЙ ШАРТНОМАЛАРИНГ ЎРНИ //Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies. – 2025. – Т. 2. – №. 3. – С. 143-146.
24. БЎЙИЧА Ҳ. П. " ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ КОНСТИТУЦИЯСИДА ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР ПРОФИЛАКТИКАСИ БЎЙИЧА НОРМАЛАРНИНГ ҚЎЛЛАНИЛИШИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ //ОБРАЗОВАНИЕ. – 2025. – Т. 79. – №. 2. – С. 143-157.